

Plan Nederlands Speelgoedmuseum nader bekeken

Gordion Cultureel Advies, 14 oktober 2016

1. Vraag

De gemeente Deventer vraagt een nader oordeel over een concept inzake een nieuwe toekomst voor het Speelgoedmuseum. Dat concept (*Het Nederlands Speelgoedmuseum in Deventer. Analyse en museaal concept Speelgoedmuseum Deventer. Rapportage in.o.v. de Gemeenteraad van Deventer tbv besluitvorming over de toekomst van Speelgoedmuseum Deventer*, 20 september 2016: hierna **Rapportage** genoemd) is op verzoek van de gemeenteraad dd. 13 juli 2016 opgesteld door de stichting Deventer Verhaal die sinds kort een nieuwe directeur heeft en die daarin een aanvullende visie op het geheel neerlegt.

Het oordeel dat de gemeente vraagt betreft:

- het concept (collectie, publiek, positionering, programmering)
- de doelgroepen
- en de museale aspecten met betrekking tot investering en exploitatie.

2. Beperking

In overleg met de gemeente beperken wij ons hier tot hoofdstuk 5 van de Rapportage, waarbij we wel meenemen het gestelde in hoofdstuk 4 (Analyse huidig Speelgoedmuseum) dat aan de voorgeschiedenis is gewijd en dat wij bij onze eerdere advisering misten in de voorgestelde vernieuwingsplannen Speeldoos en Speelplein.

Reden voor deze beperking is dat de rapportage zelf al een oordeel over de inpasbaarheid van het eigen concept in de eerder uitgebrachte voorstellen Speeldoos en Speelplein bevat, en bovendien met een eigen invulling van het locatievraagstuk komt. Het betreft een lokale situatie waaraan politieke en ruimtelijke afwegingen ten grondslag liggen voor de beoordeling waarvan wij over onvoldoende kennis beschikken.

We concentreren ons op een oordeel over het nieuwe voorgestelde museale concept. Vanuit onze ervaring op erfgoedgebied kunnen we, ondanks onbekendheid met de bredere lokale context, aan het slot van dit advies verder een hint geven over de inpasbaarheid van dat concept op de plannen Speeldoos/Speelplein.

3. Visie/missie, ambitie

De in de Rapportage genoemde missie luidt (p. 23, punt 5.6):

“chronologisch tonen hoezeer spel en speelgoed deel uitmaakten van onze cultuurgeschiedenis en hoe groot het maatschappelijk belang daarvan was”

Cruciaal is daarbij de onderscheidende ambitie om tot een *nationaal museum* door te groeien, dat wil zeggen in vijf jaar tijd tot een museum van landelijke betekenis te worden (p. 19, punt 5.2). Daarbij wordt aangesloten bij de bestaande reputatie en bezoekerspopulatie en -profiel. Een beperking tot een exclusief ontdekkings- c.q. kindermuseum, zoals in Speeldoos en Speelplein in verschillende mate het geval zou zijn, wordt daarbij niet relevant gevonden .

Wij beoordelen beide elementen als realistisch en relevant. Deze keuzes verbinden de geschiedenis van het museum en het karakter van de collectie op natuurlijk wijze met profiel en positionering van het beoogde nieuwe Speelgoedmuseum in de toekomst. Centraal staat

de notie dat het merendeel van de bezoekers nu en straks uit nostalgische overwegingen naar het museum komt. Dat sluit aan bij vergelijkbare museale ervaringen op speelgoedgebied elders in binnen- en buitenland.

Het succes daarvan zal wel in hoge mate afhankelijk zijn van het inzetten van de collectie en van het verbinden van kennis daarvoor op intelligente en aansprekende wijze. Het doelgroepspectrum (zie hieronder) lijkt nog te breed, en kinderen moeten zeker bediend worden, maar niet als dragende bezoekersgroep.

Er wordt logica gecreëerd door aan te sluiten bij het profiel van Deventer als stad van erfgoed, boeken en cultuur.

Essentieel bij het realiseren van een nationale ambitie is dat het museum zich gul, open en welkom opstelt naar spelers in dezelfde branche. Een nationale ambitie schept een nationale verantwoordelijkheid: *noblesse oblige*. Er moet daarom in de uitwerking van de plannen aandacht worden geschonken aan samenwerking en aan een vitale kennisinfrastructuur rond het onderwerp, in aanvulling op wat in de Rapportage over een virtueel speelgoedmuseum wordt gezegd (hoofdstuk 5,9, p. 26).

4. Aspecten afzonderlijk

4.1 Concept

Op het gebied van **collectie** lijkt er voldoende potentie te zijn om de nieuwe missie en visie te realiseren. De zorgen over hiaten en acquisitie zien wij minder zwaar in, aangezien er op het gebied van collegiale samenwerking veel te winnen is - mits men daar tijd, netwerk en talent aan wijdt. Dit onderwerp staat hoog op alle agenda's van OCW, de cultuurfondsen en de Nederlandse Museumvereniging.

Ten aanzien van de keuzes voor **publiek** komen zes doelgroepen ons als te veel voor. Het is verstandig uit te gaan van bestaand publiek en dat gestaag te verbreden en te verdiepen, ook intergenerationeel. Maar de laatste aparte twee categorieën ("opgroeijende jeugd" en "studenten") zijn in het algemeen voor musea bijzonder moeilijk te bereiken - alleen FOAM of musea voor eigentijdse kunst slagen daar soms in.

De geopperde nauwe relatie tussen speelgoed en **video/digitale games** komt ons niet geheel probleemloos voor. Ze hebben een spelelement gemeenschappelijk, maar de omgeving, de sociale dimensie en de zakelijke belangen zijn van een bepaald andere orde. De museale aspecten van vroege gameontwikkeling passen overigens wel bij een speelgoedmuseum, maar aansluiting zoeken bij het al te contemporaine ontwikkelingen op gamegebied vormt een ferme uitdaging.

De **positionering** van het nieuw gedachte Speelgoedmuseum vergt nadere uitwerking. Samenwerking met branchegeenoten is zoals eerder opgemerkt onmisbaar; samenwerking met andere vrijetijds-spelers in het centrum van Deventer zal dat ook zijn. Voor een professionele infrastructuur (museale ondersteuning, inspectie van collecties) zou er wellicht een Gelders-Overijsselse samenwerking kunnen worden gestart. Dat kan uitstralen naar toerisme en onderwijs. Verder lijkt ons dat om een nationale ambitie te realiseren er sprake van urgentie moet zijn. Die kan gelegen zijn in de promotie van een bepaalde categorie onderscheidende

topstukken volgend uit een weging van de krachtigste elementen in de collectie (poppenhuizen?), of in combinatie met bijvoorbeeld het kinderboek (Letterkundig Museum?).

Bij de **presentatie en programmering** in het concept van het nieuwe Speelgoedmuseum zetten wij enige kanttekeningen. Een vaste inrichting met historische thema's (op p. 24 hoofdstuk 5.6) is enigszins obligaats, maar wel gestructureerd en voor iedereen te volgen. De aanzetten zijn gedetailleerd, maar missen allure en fantasie. De ziel zal erin komen wanneer ze op een onderscheidende manier en met hoge kwaliteit worden ontworpen en vormgegeven. Ten aanzien van de - intergenerationele - Speelgoedfabriek merken wij op dat er een evidente meerwaarde zal moeten zijn boven wat je thuis of elders ook al kunt doen. De voorstellen voor tijdelijke tentoonstellingen (p. 26, hoofdstuk 5.8) klinken ambitieus en sommige daarvan zelfs intrigerend, maar hun succes zal mede afhankelijk zijn van de mogelijkheid adequate bruiklenen te verkrijgen. De noodzaak van een gestage stroom tijdelijke tentoonstellingen is evident voor het verleiden tot herhaalbezoek en het aanspreken van specifieke doelgroepen. Differentiatie in grotere en kleinere tentoonstellingen levert mogelijkheden voor experiment en ontwikkeling.

4.2 Doelgroepen

Zoals eerder opgemerkt lijkt ons de keuze voor aansluiting bij bestaande doelgroepen gepast en correct. Wel zou het museum er verstandig aan doen in de opbouw van zijn nieuwe formules onderzoek te doen naar wensen, verwachtingen en reeds bestaande ervaringen van het publiek en deelgroepen daarbinnen. Een segmentatie naar relatieve omvang zou daaruit kunnen volgen. Er zou ook enige ruimte kunnen zijn voor relaties met het publiek die meer participatiever van aard zijn, zoals klankbordgroepen, speelgoedkringen, Eyeopeners (groep jonge rondleiders in het Stedelijk Museum Amsterdam) e.d. Verder zou het interessant zijn in het doelgroepenbeleid van het Speelgoedmuseum iets terug te vinden van de gemengde samenstelling van de Deventer bevolking of die van het gehele land, aansluitend bij de nationale ambitie van het plan.

4.3 Investing/exploitatie

Over eenmalige investering en doorgaande exploitatie kan niets gezegd worden zonder nadere analyse van de toepassing van dit concept op de voorgestelde plannen Speelplein (hoofdstuk 6.3, p. 41) en Speeldoos (hoofdstuk 6.4, p. 44-45), waar nu bovendien een derde variant (hoofdstuk 7.3) in de Rapportage aan is toegevoegd. Aangezien echter, zoals wij boven opmerkten, daar al oordelen over die voorstellen in verweven zitten, onthouden wij ons hier van nadere analyse.

De voorgestelde personele toerekening lijkt ons op onderdelen bediscussieerbaar. Zo is een conservator voor slechts 0,5 fte te krap bemeten, en lijken communicatie en huismeesters elk voor 1,0 fte weer fors. Gebruikmaking van de bestaande formatie van Deventer Verhaal in de exploitatie van het Speelgoedmuseum zorgt er wel voor dat invulling flexibel en op maat kan geschieden. De geschatte ruim drie ton per jaar aan personeelsbijdrage uit die bron, gevoegd bij een verhoopde gemeentelijke exploitatiesubsidie voor het Speelgoedmuseum van gelijke grootte, en een inverdienvermogen van rond een ton (landelijke eis eigen inkomsten gesubsidieerde vrm rijksmusea ca. 15-20 procent) zouden de exploitatiemiddelen op rond zeven ton brengen, maar ver daaronder wanneer een eenmalige investering van 1,5 miljoen over vijf tot tien jaar zou moeten worden afgeschreven. De onzekerheid achter deze aannames maakt het ons onmogelijk hier verder iets zinnigs over te zeggen.

Wel is enige zorg gerechtvaardigd over de inspanningen die het zal vergen om achterstallig onderhoud in collectie, registratie en ontsluiting op orde te krijgen.

5. Conclusie

De voorstellen voor een Nationaal Speelgoedmuseum betreffen een vanuit de collectie onderbouwd concept, en zijn als zodanig vertrouwenwekkend. De Rapportage getuigt van een uitdagende ambitie die past bij wat er de laatste decennia aan ervaringen is opgedaan en bij de reputatie die het speelgoedmuseum zich heeft verworven. Het beeld van de doelgroepen, zonder jeugd en studenten, overtuigt. De ambitie vereist, naast voldoende middelen en de juiste uitvoerders, echter een goed vindbare en integraal toegankelijke locatie in een uitstekend geoutilleerde gebouw op een eminente plek in de stad.

Haalbaarheid, proportionaliteit en verwachtingsniveau moeten in balans zijn en in verhouding tot elkaar staan. Een aangenomen bezoekersgroei (voor Nationaal Speelgoedmuseum bijna verdubbeling in 2020, p. 51, van 27.000 naar 40.000 + 10.000) lijkt niet onrealistisch. Voorwaarde voor succesvol opereren is zeker ook de mate van samenwerking met collega-instellingen in het land en burens in de stad, alsmede creatieve en hoogwaardige realisatie van met name de vaste presentatie.

Het model van Deventer Verhaal voor de organisatie van het Nationaal Speelgoedmuseum oogt veelbelovend, maar is tevens sterk afhankelijk van leiderschap en personele invulling.

De weg daarheen en het tijdsplan daarvoor zijn niet zonder problemen. Er lijkt van enige haast sprake, nu er in een korte periode ("een half jaar") geïnnoveerd moet worden, ontwikkeld en uitgerold. Het is de vraag of de risico's daarbij beheerst kunnen worden (snel en goed is vaak heel duur). En het is van groot belang de mensen die straks met het resultaat moeten werken alsmede het publiek waarvoor dit allemaal gedaan wordt, bij de ontwikkeling te betrekken. In de pioniersfase zou de vaste staf tijdelijk met duwers en creatievelingen moeten worden uitgebreid.

Op een iets hoger abstractieniveau is het belangrijk te kijken naar de hechte samenhang tussen de hierboven besproken aspecten. Dan valt direct op dat de rol van de locatie heel groot lijkt te worden. Het maakt veel uit waar je in de stad precies gaat zitten, welke aanloop daar is, hoe de directe omgeving zich ertoe gaat verhouden, met name met betrekking tot winkel en horeca, en wat er aan activiteiten aanbod is dat in het verlengde van het beoogde Speelgoedmuseum ligt, of daar juist scherp mee contrasteert - waar ook wat voor te zeggen kan zijn.

6. Post scriptum

De Rapportage door Deventer Verhaal is een vanuit de collectie en de inhoud geschreven museaal plan. Gefundeerd op wat er is en met een Deventerbreed werkende erfgoedorganisatie als initiator en uitvoerder. Er worden vier mogelijke locaties in beeld gebracht: Schouwburg, Hegius, Brink 27 en Brink 11-12. Alle met voor- en nadelen, onderliggende vastgoedperikelen en al of niet complexe samenwerkingsconstructies, geschraagd door verschillende synergetische vergezichten. Het is aan de Deventer bestuur

en de gemeenteraad om de juiste kaart uit het kwartetspel te trekken. Wat, waar, door wie en voor hoeveel?

De twee eerdere, locatiegestuurde voorstellen laten combinatie met het nu verwoorde museale concept maar in beperkte mate toe. Het plan van de Speeldoos, met zijn nadruk op spelende kinderen, leent zich niet direct voor een op nostalgie gebaseerd vaste presentatie. Zo'n combinatie is makkelijker voor te stellen in plan Speelplein, dat ook wat ruimer bemeten is, maar zich als voormalig schoolgebouw niet heel evident opent voor het soort museale functies als Deventer Verhaal voor ogen staat.

De derde, nieuw ingebracht optie is bespeling op De Brink. Van een afstand bezien vormt die plek evident het monumentale, historische en toeristische hart van de stad, met onder meer de Waag en sinds 1983 het Speelgoedmuseum. Op initiatief van de gemeenteraad is Deventer Verhaal opgericht om te zorgen voor, betekenis te geven aan en het uitdragen van het erfgoed van en in de stad. Met de nu door Deventer Verhaal uitgesproken ambitie als leidraad kan er onzes inziens door Deventer Verhaal zelf op de Brink een inspirerend, actief, toegankelijk en bijzonder museum worden gerealiseerd, met op termijn ook een landelijke uitstraling. De randvoorwaarden daarvoor moeten zijn: realistisch, proportioneel en haalbaar. En met toegevoegde waarde voor jong en oud en de stad Deventer

Ons advies is: maak het niet te groot of te moeilijk, al het veel gedane werk ten spijt.